

Začetki kranjskega prelatskega stanu

ANDREJ NARED*

IZVLEČEK

Prispevek obravnava prelatski stan oziroma kurijo v času formiranja kranjskih deželnih stanov. Avtor uvodoma poda vzroke in splošne kriterije za vključitev cerkvenih dostojanstvenikov v stanovsko korporacijo, predstavi glavne vire in časovno opredeljuje začetke samostojnega prelatskega stanu. Osrednji del razprave predstavlja posamezne kranjske prelate, posebej njihove davčne obveznosti in delovanje v deželnozborski praksi.

KLJUČNE BESEDE

Prelati, deželni stanovi, deželni zbori, Kranjska, davki

ABSTRACT

The article discusses the prelates as an estate or a curia during the formation of the Carniolan provincial estates. The author firstly gives reasons and general criteria for the inclusion of church dignitaries into the estates corporation. He then introduces the main historical sources and determines the time of the establishing of a separate estate of the prelates. The central part of the discussion deals with the individual Carniolan prelates, especially their tax obligations and their activities within the provincial diet.

KEY WORDS

Prelates, provincial estates, provincial diets, Carniola, taxes

Uvod

Izraz *prelat* izvira iz kanonskega prava in označuje duhovniško osebo, ki ji po položaju pripada določena vodstvena oblast (jurisdikcija) navzven (*pro foro externo*). Pojem (v tem smislu) poleg papeža zajema še škofe, opate in prošte starih redov, arhidiakone in dostojanstvenike kolegiatnih kapitljev. V posebnih primerih se k prelatom prišteva tudi opatinje. Prelati v cerkvenem smislu niso niti predstojniki mlajših, še posebej beraških redov,

* Dr. Andrej Nared, Arhiv Republike Slovenije, andrej.nared@gov.si

niti predstojniki viteških redov.¹ Prelati v deželnostanovskem smislu so po prepričanju deželnostanovske literature škofje, opati in prošti starih redov, prošti in dekani kolegiatnih kapituljev, opatinje in priorinje, komturji viteških redov in občasno celo župniki.² Otto Brunner je ugotovil precejšen razkorak med obema prelatskima nomenklaturama. Državnoneposredni škofje marsikdaj ne pripadajo prelatskemu, temveč gosposkemu stanu.³ Po drugi strani so del prelatskega stanu osebe, ki jim kanonsko pravo prelature ne priznava: predstojniki mlajših meniških redov, ženskih samostanov in viteških redov. Deželnozborska terminologija pozna tudi prelatinje, ki jih v kanonskem pravu ni.

Članom prelatskega stanu je skupno, da spadajo pod vladarjevo odvetništvo (*Schirmvogtei*). To seveda pomeni, da sestavo stanu določa posvetni in ne cerkveni pravni red. Odločilno je odvetništvo deželnega kneza, ki na eni strani terja posebno zaščito, na drugi pa opravičuje zahtevo po nasvetu in pomoči.⁴ Potreba po nasvetu in pomoči – in ne kaka pravica prelatov do povabila – je prisilila deželnega kneza, da je na deželni zbor poklical izbrane osebe duhovniškega stanu in s tem sprva odločilno vplival na sestavo prelatske klopi. Ob tem se moramo strinjati s Helmuthom Stradalom, da je treba vire finančno-tehnične narave (seznami deželne vojske, davčne liste, imenjske knjige) za ugotavljanje sestave prelatske klopi uporabljati zelo previdno.⁵ Izkazalo se je namreč, da ima »prelat« v nekanonskem smislu lahko dva pomena:

1. Vsi domači in tuji cerkveni dostojanstveniki, ki so zaradi posesti v neki deželi podvrženi deželnoknežjemu obdavčenju;

2. Kleriki, ki se po konsolidaciji samostojnega prelatskega stanu kot njegovi pripadniki v odnosu do deželnega kneza ločijo od drugih klerikov.

To v metodološkem smislu pomeni, da je najzanesljivejši dokaz pripadnosti prelatskemu stanu prisotnost na deželnem zboru ali v kakem drugem stanovskem organu.⁶

Cerkveno pravo je na deželnostanovsko ureditev vplivalo le toliko, da je bil prelatom skladno s srednjeveškim načelom, ki je dajalo prednost duhovščini (*ecclesia praecedit*), priznan poseben status; ta se je kazal tako, da so bili prelati formalno prvi stan. Kleriki so imeli po tedanjem pojmovanju prednost pred laiki, vendar je bila deželnostanovska praksa povsem drugačna. Cerkveno premoženje je bilo pod zaščito in odvetništvom⁷ deželnega

¹ Stradal, *Die Prälaten*, str. 53; Brunner, *Land und Herrschaft*, str. 408.

² Prim. Stradal, *Die Prälaten*, str. 53–54.

³ Hassinger, *Die Landstände*, str. 996.

⁴ Brunner, *Land und Herrschaft*, str. 409.

⁵ Stradal, *Die Prälaten*, str. 58–71.

⁶ Prav tam, str. 70–71.

⁷ Odvetnik (*advocatus*, (*Kirchen*)*vogt*) določene cerkve ali samostana je bil laik, zemljiški oziroma – na nivoju dežele – deželni gospod (knez). Odvetnik je bil prvotno dolžan svojega

kneza ter je zato v širšem smislu spadalo v komorno premoženje. Odvetniške pravice, ki so bile sprva omejene na posamezne cerkve in samostane, so Habsburžani postopno razširili na splošno dedno odvetništvo deželnega gospoda, ki je pokrilo vso deželno duhovščino.⁸ Friderik III. naj bi v zvezi s tem celo izjavil: »Pffaffenhab ist mein Kammergut.« Odvetnik je bil dolžan nuditi zaščito (*Schutz und Schirm*), a v stiski tudi zahtevati nasvet in pomoč (*Rat und Hilfe*), se pravi izredne dajatve. V okviru odvetništva se je tako razvila nekakšna vojaška in davčna nadoblast, ki je knezu dovoljevala glasnejše in bolj neposredne zahteve po davčnih in vojaških uslugah, kot je bilo to mogoče do skupin, ki niso bile pod njegovim posebnim varstvom. Ni šlo le za to, da so bili prelati (in deželnoknežja mesta) dolžni knezu odvajati redne davke, česar plemstvo sploh ni poznalo, temveč jim je lahko knez neodvisno od deželnozborske odobritve naložil izredni davek.⁹ Vse to je bistveno vplivalo na položaj prelatov v deželnih stanovih, saj so imeli v primerjavi s plemstvom bistveno manjšo veljavo.¹⁰

Preden se lotimo obravnave kranjskega prelatskega stanu, se moramo ustaviti pri pogojih, katerim je moral prelat zadostiti za članstvo v prelatskem stanu in za udeležbo na deželnem zboru. Povedali smo že, da se je na deželne zборе sprva vabilo le izbrane cerkvene velikaše, iz česar se da zaključiti, da udeležba ni bila splošna pravica prelatskega stanu, temveč je knez povabil le tiste, od katerih je v danem trenutku pričakoval nasvet in pomoč. V nekaterih kriznih situacijah 15. stoletja so bili na deželni zbor pozvani celo navadni župniki.¹¹ Pravna podlaga za pripadnost vsem štirim stanovom je bila po Brunnerju ista: položaj v deželi in razmerje do deželnega gospodstva. Pri prvem gre za izvajanje gospodstvenih pravic na zemljiški posesti, pri drugem za neposreden odnos z deželnim knezom.¹² Za uvrstitev v prelatsko kurijo so poleg teh pomembni še drugi dejavniki. Do okoli leta 1500 je knez pozival tiste duhovniške osebe, ki jih je sam želel. To je bila njegova v vrhovnem dednem odvetništvu utemeljena pravica. Glavna ali kar edina pogoja sta bila duhovniški stan in zemljiška posest kot predmet obdavčenja.

varovanca zastopati na svetnem sodišču in ga pred napadalcami po potrebi braniti z orožjem. V zameno za to je smel nadzirati upravo cerkvenega premoženja in pobirati posebno dajatev (odvetščino). Schmidt, Vogt, Vogtei; Haberkern in Wallach, *Hilfswörterbuch*, str. 647–649; Žnidaršič Golec, *Duhovniki*, str. 26–27, op. 22.

⁸ Podrobneje Srbik, *Die Beziehungen*, str. 75–91; glej tudi Žnidaršič Golec, *Duhovniki*, str. 26–27.

⁹ Nekaj primerov: StLA, AUR, Nr. 5845a, 1443 maj 31., (Dunajsko) Novo mesto; Chmel, *Materialien*, I/1, str. 66ss, št. XXVIII; Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, I, str. 133–135, št. 66; Otorepec, *Gradivo X*, št. 58; ARS, AS 1063, št. 925, 1495 december 7., Ljubljana; Verbič, *Deželnozborski spisi*, I, str. 3–4, št. 2–3; Böhmer, *Regesta Imperii XIV*, 3/1, str. 124–125, št. 9585–9586.

¹⁰ Brunner, *Land und Herrschaft*, str. 374–376, 405, 435–436; Stradal, *Die Prälaten*, str. 86.

¹¹ Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, II, str. 149, št. 165; Mlinarič, *Gradivo*, VIII, št. 67; Stradal, *Die Prälaten*, str. 58, 79, 91.

¹² Brunner, *Land und Herrschaft*, str. 411–412.

Na podlagi odvetništva je bila vsa duhovščina v deželi pod zaščito deželnega gospoda in je zato spadala v komorno premoženje. Odnos med knezom in prelati pa vendarle ni bil enak kot med knezom in navadno duhovščino, kar nujno pomeni, da je bilo treba za sedež na deželnem zboru izpolniti še kak kriterij. Stradal meni, da lahko o prelatski klopi govorimo šele potem, ko ima določena skupina klerikov pravico to klop zasesti ter z nje izključiti tiste duhovniške osebe, ki potrebnih kriterijev ne izpolnjujejo. Skladno s tem trdi, da se je v avstrijskih deželah med vsemi deželnozborskimi kurijami (klopmi) prav prelatska najkasneje konsolidirala, in sicer šele na prehodu iz 15. v 16. stoletje.¹³ Značilnost tega procesa naj bi bila »ograditev proti tujini« in izločitev tistih cerkvenih institucij, ki so izgubile za uveljavljanje posvetnih interesov potrebno avtonomijo oziroma te sploh nikoli niso imele. Od začetka 16. stoletja dalje je bilo treba za *sedež in glas* na prelatski klopi izpolniti te kriterije: zemljiška posest v deželi, rezidenčnost (bivanje v deželi, kjer posest leži), neposreden pravni odnos z deželnim knezom in avtonomno upravljanje premoženja. Prelati v deželnostanovskem smislu so bili potemtakem tisti v deželi bivajoči predstojniki cerkvenih korporacij, ki so lahko svojo zemljiško posest s stališča posvetnega pravnega reda predstavljali neposredno in s stališča cerkvenega prava avtonomno.¹⁴

Obdavčljiva zemljiška posest je bila ves čas *conditio sine qua non*. Tisti škofje, ki so imeli v neki deželi posest, od katere so plačevali davke ali prispevali k deželnim vojaškim vpoklicem, a v njej niso živeli (nerezidenčni škofje), v splošnem niso pridobili sedeža na prelatski klopi oziroma so bili njen del le v začetni fazi, ko deželni knez še ni poskušal vzpostaviti suverenosti deželnih cerkva in s tem zamejiti vpliva tujih cerkvenih knezov. Tuji škofje so se odtlej pojavljali na gosposki klopi ali pa jih je zastopal kak član viteškega stanu. Deželni, rezidenčni škofje, so bili nesporni člani prelatskega stanu. Enako velja za predstojnike (prošte) kolegiatnih kapitljev.¹⁵

Cerkveni redovi so morali imeti vsaj takšno stopnjo avtonomije, ki jim je pri upravljanju njihovega premoženja omogočala samostojen položaj v odnosu do deželnega gospoda. Prelati v deželnostanovskem smislu so bili opati oziroma prošti benediktincev, cistercijancev, avguštincev in premonstratencev. Nekaj pomislekov je sicer bilo pri kartuzijanskih priorjih, ki pa so bili kljub temu nesporni člani prelatske kurije; v začetku zaradi njihove *de facto* avtonomije, kasneje po cesarski podelitvi prelatskega naziva.¹⁶ Med ženskimi redovi so bile kot deželnostanovske prelatinje v nekaterih avstrijskih deželah vsaj začasno poznane predstojnice benediktink in klaris.¹⁷

¹³ Stradal, Die Prälaten, str. 85–92, 113.

¹⁴ Prav tam, str. 91–92, 113.

¹⁵ Prav tam, str. 92–93, 102–103, 110–111; prim. Mitterauer, Ständegliederung, str. 158–159.

¹⁶ Stradal, Die Prälaten, str. 74–75, 105.

¹⁷ Prav tam, str. 108–110.

Kranjski prelati do okoli 1520

Ko poskušamo na podlagi predstavljene teorije sestaviti prelatsko klop kranjskega deželnega zbora v prvih desetletjih njegovega delovanja, nas čaka precej nevhvaležna naloga, saj viri za predreformacijski čas ne ponujajo jasne slike. Znani seznama iz leta 1446¹⁸ o tem povedo razmeroma malo. Popis izredne davčne naklade ob poroki Friderikove sestre Katarine je tipičen primer izrednega davka, ki ga je smel deželni knez brez kakršne koli odobritve naložiti komornemu premoženju. Nastanek seznama ni povezan z deželnimi stanovi, vendar kaže na bazo, v kateri je mogel knez z vabili na deželne zборе iskati nasvet in pomoč. Naštejemo opata Stične in Kostanjevice, priorja iz Bistre, mekinjsko opatinjo, velesovsko priorinjo, komturja križnikov iz Ljubljane in ivanovcev iz Komende.¹⁹ Zaradi zastave deželnoknežje oblasti v Marki in Metliki celjskim grofom med potencialnimi prelati manjkata komturja iz Metlike in Črnomlja ter prior celjske kartuzije Pleterje.²⁰ Iz istega leta poznamo še dva seznama, ki vsebujeta tudi prelate. Radgonski mobilizacijski seznam ima freisinškega škofa, stiškega in kostanjeviškega opata, priorja Bistre in Pleterij, mekinjsko opatinjo in velesovsko priorinjo. Seznam v Friderikovi registraturni knjigi tem dodaja ljubljanskega in komendskega komturja ter priorinjo (v resnici gre za opatinjo) škofjeloških klaris.²¹ Če bi združili vse tri sezname, bi začrtali krog kranjskih prelatov (v smislu deželnoknežjih davkoplačevalcev) sredi 15. stoletja. A bodimo pazljivi; o prelatskem stanu ali kuriji še ne moremo govoriti, saj zanjo ni resnega dokaza. Nesporen dokaz bi bila prisotnost na deželnem zboru ali v kakem drugem stanovskem organu. Ker takih virov v času vladanja Friderika III./V. (1435–1493) skorajda ne poznamo, si lahko pomagamo z nekaterimi seznama iz 16. stoletja.

Posebej dragocena sta seznam prisotnih in čistopis seznama odsotnih članov kranjskega deželnega zbora iz leta 1543, ki skupaj pokažeta precej realno podobo kranjske prelatske kurije. Na zbor je od prelatov prišel ljubljanski škof, ki je naveden sam zase. Prišla sta le še predstavnik ljubljanskega stolnega kapitlja in prošt novomeškega kolegiatnega kapitlja. Po prečiščenem²² seznamu tistih, ki bi se po mnenju prisotnih zbora morali udele-

¹⁸ Glej Nared, Seznama, str. 318–322.

¹⁹ HHStA, Hs. W 10, fol. 139r–140v; StLA, Hs. II/14, fol. 52v–62r, za Kranjsko 55r–55v; ÖNB, CVP 8065, fol. 41r–41v; Valvasor, *Die Ehre*, X, str. 285; Chmel, *Materialien*, I/1, str. 66–70, št. XXVIII; Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, I, str. 133–135, št. 66; Otorepec, *Gradivo*, X, št. 58.

²⁰ Nared, Seznama, str. 318–319.

²¹ Izčrpna predstavitev obeh seznamov z ustreznimi citati pri Nared, Seznama, str. 319–322, 332–334.

²² Osnutek seznama je precej obsežnejši in našteva vse tiste, ki bi jih sestavljavci seznama radi videli med seboj, da bi se globalno odmerjeni davek lahko razdelil na več davkoplačevalcev. Za vsako imenjsko posest so skušali najti človeka, ki bi prispeval k deželni davčni odobritvi.

žiti, so med prelati manjkali: opata Stične in Kostanjevice, priorja Pleterij in Bistre, prior z Reke, komturji iz Metlike, Črnomlja in Komende ter blejski prošt.²³ Leta 1590 so v stanovskem odboru pripravili zelo strikten seznam, ki ni upošteval ne imenjske knjige ne tistih, ki so »sedeli« zunaj dežele oziroma so bili kako drugače zadržani zunaj Kranjske in se deželnih zborov ne bi mogli udeležiti. Po takih kriterijih so bili potencialni udeleženci kranjskega deželnega zbora le ti prelati: ljubljanski škof, stolni dekan in kapiteljski oskrbnik, opata Stične in Kostanjevice, priorja Bistre in Pleterij, deželni komtur in novomeški prošt.²⁴

Pod gornje sezname potegnimo črto in jih dopolnimo z redkimi omembami kranjskih prelatov v deželnozborskih spisih. Ob koncu dobe, ki jo zajema ta razprava, torej v drugem desetletju 16. stoletja, so bili člani kranjskega prelatskega stanu zagotovo ljubljanski škof,²⁵ predstavnik ljubljanskega stolnega kapitlja,²⁶ opata cistercijanskih samostanov v Stični²⁷ in Kostanjevici, priorja kartuzij Bistra²⁸ in Pleterje,²⁹ prošt novomeškega kolegialnega kapitlja,³⁰ komturji križniškega reda iz Ljubljane,³¹ Metlike³² in Črnomlja, komtur ivanovcev iz Komende. Kot verjetni se kažejo še freisinški³³ in tržaški škof³⁴ ter blejski prošt. Sprejemljivih dokazov za to, da bi bile v prelatski kuriji tudi prednice ženskih samostanov, ki bi jih na zboru zastopali samostanski oskrbniki, zaenkrat ne poznamo.

Začetkov kranjskega prelatskega stanu, ki se je kot samostojna kurija udeleževal deželnega zbora, zaradi pomanjkanja podatkov časovno ne moremo točneje definirati. Zadovoljiti se moramo z oceno, katere napaka lahko znaša desetletje ali dve. O vključitvi prelatov v deželne stanove lahko govorimo šele takrat, ko detektiramo deželni zbor kot organ deželnostanovskega

Tak kriterij je na osnutek pripeljal npr. škofe iz koroške Krke (Mokronog), Trsta, Pična in Poreča, oskrbnike ženskih samostanov Velesovo, Mekinje, Škofja Loka, Trst in Studenice ter priorja jurkloštrske kartuzije in opata iz Reina. Zablodo je popravilo pero, ki je čez našete potegnilo križ. Podobno (pre)velikodušen je Markovičev seznam za leto 1577 (nastal sredi 17. stoletja), ki je bil morda tudi sestavljen po principu pokrivanja imenjskih posesti in je na Kranjskem s priključenimi gospodstvi našel kar 26 prelatov. Že naštetim dvomljivim je pridal še freisinškega škofa, vetrinjskega opata (Preddvor), pazinskega prošta in opata samostana sv. Peter v Šumi. ARS, AS 2, šk. 933, fol. 31r–31v, 35v; Košir, *Stanovska uprava*, str. 27; Vilfan, *Struktura stanov*, str. 177.

²³ ARS, AS 2, šk. 322 (fasc. 216); Vilfan, *Struktura stanov*, str. 176–177.

²⁴ ARS, AS 2, šk. 432 (fasc. 290a/1), str. 963; Nared, *Seznami*, str. 324–326.

²⁵ Verbič, *Deželnozborski spisi*, I, str. 107, št. 85; str. 146, št. 114.

²⁶ Prav tam, str. 45, št. 37; str. 86, št. 68; str. 96, št. 78; str. 107, št. 85; str. 155, št. 120.

²⁷ Prav tam, str. 107, št. 85; str. 146, št. 114; str. 155, št. 120.

²⁸ Prav tam, str. 146, št. 114; str. 155, št. 120.

²⁹ Prav tam, str. 107, št. 85.

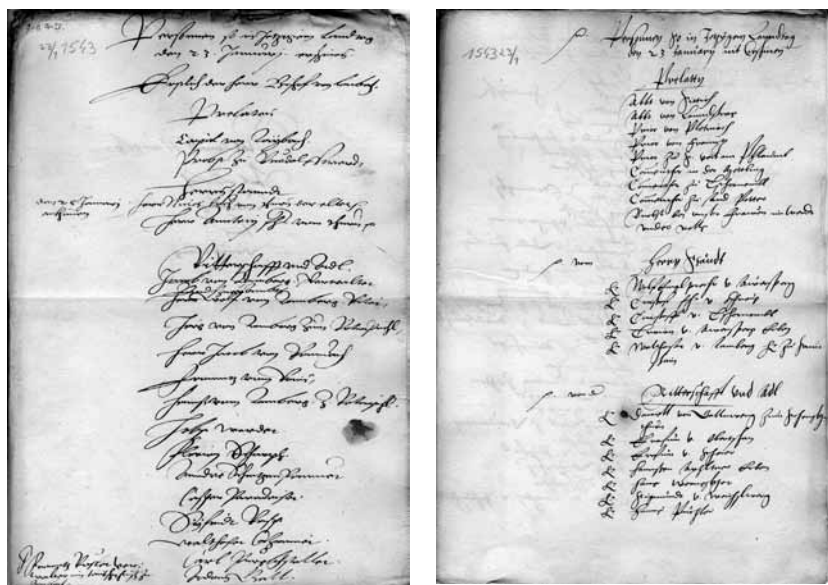
³⁰ Prav tam, str. 97, št. 79; str. 107, št. 85.

³¹ Prav tam, str. 146, št. 114.

³² Prav tam.

³³ Prav tam, str. 107, št. 85; str. 146, št. 114.

³⁴ Prav tam, str. 45, št. 37; str. 156, št. 120(?).

Sliki 1 in 2: Seznama prisotnih in odsotnih članov kranjskega deželnega zbora januarja 1543. ARS 2, šk. 322 (fasc. 216)

zastopstva in ko na zboru poleg plemiške in mestne kurije najdemo tudi prelatsko. Medtem ko se je za Štajersko po zaslugi sekovskih proštov ohranilo nekaj prelatom namenjenih pozivov na deželne in meddeželne zборе, od katerih so najstarejši iz začetka štiridesetih let 15. stoletja,³⁵ smo za Kranjsko ostali praznih rok. Kranjski stanovi se sicer zamegljeno omenjajo na graškem meddeželnem zboru oktobra 1441, kjer so bili gotovo navzoči tudi prelati, a ni eksplicitno zapisano, iz katerih dežel.³⁶ Prav tako se iz mobilizacijskih in oborožitvenih seznamov radgonskega meddeželnega zbora Štajerske, Koroške in Kranjske maja 1446 ne da dokazati, da je bil na zboru navzoč kak kranjski prelat. Jasno je le, da se je kranjskim prelatom pisalo, koliko mož in voz naj pošljejo v Radgono oziroma Fürstenfeld.³⁷ Dokument, ki sicer ni deželnozbornske narave, a kranjske prelatske in plemstvo naslavlja v deželnostanovski maniri, je s konca leta 1461. Takrat jim je Friderik III. na pritožbo mest in trgov naročil, naj svojim podložnikom prepovedo trgovanje na podeželju.³⁸ Glede na povedano se zdi primerno, da poskušamo kranjski

³⁵ Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, I, str. 82–83, št. 29 (1443); str. 87, št. 33 (1445); str. 138, št. 69 (1447); Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, II, str. 4, št. 74 (1452); str. 9, št. 80 (1454); str. 40–41, št. 105 (1462).

³⁶ Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, I, str. 79–80, št. 26.

³⁷ StLA, Hs. II/14, fol. 130r; Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, I, str. 131, št. 64; Nared, Sezname, str. 319–320.

³⁸ ZIMK, CKSL, 1461 december 15., Gradec. Zapoved je bila namenjena »častivrednim, po-

prelatski stan spoznati prek sledi, ki so jih njegovi predstavniki pustili za seboj. Vnaprej je treba opozoriti, da je sledi malo ter da bo domnev in vprašanj najbrž več kot odgovorov.

Škof ljubljanske škofije, ki jo je cesar Friderik III. ustanovil 6. decembra 1461 in je 6. septembra 1462 prejela potrditev papeža Pija II.,³⁹ je bil deželnostanovski prelat bržkone od samega začetka. Cesarska ustanovna listina je pri cerkvi sv. Nikolaja poleg škofa predvidela prošta, dekana, deset kanonikov in štiri kapiteljske vikarje. Pravico do prezentacije vseh naštetih, z izjemo enega kanonika, ki ga je smel imenovati škof, je ustanovitelj pridržal sebi in svojim naslednikom. Materialno osnovo nove škofije so predstavljali grad Goričane, opatija v Gornjem Gradu z utelešenimi župnijami ter župnije Sv. Peter pri Ljubljani, Šmartin pri Kranju in Šmihel pri Pliberku. Vse našteto je cesar dodelil škofovi menzi. Proštu je pripadla radovljiška župnija, proštu in kapitlju skupaj dnevni dohodki ljubljanskih cerkva sv. Petra in sv. Nikolaja ter letno 50 funtov denaričev. Kapitlju je bilo inkorporiranih še šest župnij. Ljubljanski škof je takoj prejel naslov svétnika (*Rat*) avstrijskih vojvod.⁴⁰ Papež Pij II. je ustanovitev 6. septembra 1462 potrdil ter nekaj dni zatem ljubljanske škofe, kapitelj in njihovo služinčad izvzel iz sodne oblasti oglejskega patriarha.⁴¹

Prvega ljubljanskega škofa Žigo (Sigismunda) Lamberga (1463–1488) je kronist Jakob Unrest prepoznal na meddeželnem zboru v koroškem Šentvidu sredi aprila 1470.⁴² Že dober mesec kasneje se je v Velikovcu začel dolgotrajni meddeželni zbor, ki se ga je udeležil sam cesar. Lamberg je bil ponovno navzoč in je za svojo škofijo od cesarja izposloval podelitev višjega (krvnega) sodstva za Gornji Grad in Goričane.⁴³ Še pet let kasneje, februarja 1475, se je v Wolfsbergu skupaj s poldrugim ducatom štajerskih, koroških in kranjskih deželanov zaradi obrambe proti Turkom sestal s cesarskimi svétniki.⁴⁴ To so hkrati vse nam poznane neposredne povezave prvega ljubljanskega škofa z deželnimi stanovi in zbori. Kljub temu ni dvoma, da je bil v svojem času prvi med kranjskimi prelati.

Po Žigovi smrti je Friderik za škofa imenoval mladoletnega Krištofa

božnim in našim dragim zvestim n. vsem prelatom in plemstvu naše kneževine Kranjske«
»Pobožni« (*andechtig*) je tipična oznaka za predstavnike prelatskega stanu.

³⁹ Podrobneje o okoliščinah ustanovitve in ustanovitvi sami v Žnidaršič Golec, *Duhovniki*, str. 23–42.

⁴⁰ Žnidaršič Golec, *Duhovniki*, str. 37–39, 307–313, št. 1; obseg ljubljanske škofije, ki je bila razbita na šest otokov na ozemlju vseh treh notranjeavstrijskih dežel, je orisan na str. 43–59; Gruden, *Cerkvene razmere*, str. 44–58.

⁴¹ Žnidaršič Golec, *Duhovniki*, str. 39–41, 314–319, št. 2–3.

⁴² Unrest, *Österreichische Chronik*, str. 29.

⁴³ Prav tam, str. 29–30; Schwind in Dopsch, *Ausgewählte Urkunden*, str. 397–399, št. 209.

⁴⁴ Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, II, str. 146; Wiessner, *Monumenta historica*, XI, str. 181, št. 452.

Ravbarja (roj. leta 1476). Papež je takšno imenovanje sprva zavrnil, a je Aleksander VI. leta 1494 klonil pod pogojem, da bo Krištof za škofa posvečen po dopolnjenem 27. letu starosti; dotlej bo le administrator ljubljanske škofije.⁴⁵ Ravbar je večji del svoje energije vložil v vojaško in diplomatsko kariero; za kratek čas (1529–1530) je bil tudi kranjski deželni glavar. Vrh tega je bil leta 1508 imenovan za administratorja benediktinske opatije v Admontu in leta 1511/12 za administratorja sekovske škofije.⁴⁶ Ker smemo glede na naštetu pričakovati, da se je razmeroma malo ukvarjal z ljubljansko škofijo (v začetku zaradi mladostnosti in študija, kasneje zaradi zaposlenosti na mnogih koncih) je na mestu vprašanje, kdo (če sploh kdo) ga je v odsotnosti predstavljal v prelatski kuriji. Mladoletnega Krištofa naj bi po letu 1491 v duhovnih zadevah (morda vse do leta 1501) nadomeščal pičenski škof Jurij Maninger, v svetnih zadevah (temporalijah) pa sorodnik Gašper Ravbar.⁴⁷ Iz spisov izvemo, da je bil Ravbar januarja 1512 imenovan v kranjski stanovski odbor za odborni zbor nižjeavstrijskih dežel v Gradcu.⁴⁸ Iz sklepov kranjskega deželnega zbora, ki je bil 8. maja 1514 v Ljubljani, pa razberemo, da je bil škof navzoč in da je bil na podlagi odobrenega davka voljan ponuditi posojilo v višini 100 goldinarjev (gld.).⁴⁹ Istega dne je bil delegiran (*verordent*) v *ad hoc* odbor, ki je moral odmeriti davek posameznim davčnim zavezancem (*anschlag zumachn*). Predvideno je bilo, da ga bo v primeru zadržanosti nadomeščal »doctor Michel«, ljubljanski kanonik Mihael z Iga.⁵⁰

Vprašanje škofovega namestnika je povezano s tem, da je bil član deželnih stanov tudi **predstavnik ljubljanskega stolnega kapitlja**. Tega so po ustanovni listini sestavljali prošt, dekan, kanoniki (teh naj bi bilo deset, a jih zaradi nezadostnih dohodkov nikoli ni bilo toliko) in vikarji. Kapitelj je bil ustanovljen zato, da bi skrbel za slovesnejše bogoslužje v stolni cerkvi

⁴⁵ ARS, AS 1063, št. 897, 1493 februar 28., Rim; Otorepec, *Gradivo*, X, št. 92. Ker je papeška pisarna datirala po florentinskem načinu (začetek leta pade na 25. marec), gre pravzaprav za leto 1494. Več o letu Ravbarjevega rojstva, imenovanju za škofa in papeževi potrditvi Simoniti, *Humanizem*, str. 61–66. K razpravi o Ravbarjevi posvetitvi za škofa in dejanskem prevzemu škofije omenimo Ravbarjev pečat, odtisnjen na ukazu kranjskim stanovom iz novembra 1511. Pečat ima dva grba; nad njima je kratica CEL, ki jo Verbičeva bere kot »Cristof, episcopus Labacensis«, pomenila pa bi lahko tudi »Cristof, electus Labacensis« (imenovani, a še ne posvečeni škof). Pod grboma je letnica, katere branje zaradi manjše poškodbe ni nedvoumno – lahko gre za 1502 ali 1508. V omenjenem dokumentu se Ravbar sicer nedvoumno titulira kot »bischove zu Segkhaw und Laybach«. Prim.: ARS, AS 2, šk. 218 (fasc. 129); Verbič, *Deželnozbornski spisi*, I, str. 57, št. 48.

⁴⁶ Simoniti, *Humanizem*, str. 61–68; Dolinar, Ravbar, str. 97.

⁴⁷ Simoniti, *Humanizem*, str. 61, 66; Žnidaršič Golec, *Duhovniki*, str. 106–107.

⁴⁸ Verbič, *Deželnozbornski spisi*, I, str. 61, št. 51.

⁴⁹ Prav tam, str. 107, št. 85. Škofova ponudba posojila preseneča, saj so ga kranjski deželni glavar in stanovski prejemniki le štiri mesece pred tem opominjali, naj v osmih dneh vendarle poravna davčni dolg (ARS, AS 2, šk. 848, št. 18).

⁵⁰ Verbič, *Deželnozbornski spisi*, I, str. 107, št. 85.

in pomagal škofu pri vodenju škofije.⁵¹ Na vrhu kapiteljske hierarhije sta bila podobno kot pri drugih kapitljih dva dostojanstvenika – prošt in dekan. Med tema dvema kanoničnima prelatoma gre izbirati tudi stanovskega. Če bi kranjske razmere vzporejali s štajerskimi, koroškimi in avstrijskimi, bi na prelatski klopi kot predstavnika ljubljanskega stolnega kapitlja videli prošta.⁵² Z dokazi za 15. stoletje žal ne razpolagamo. Eden izmed razlogov je gotovo ta, da sta leta 1493 zgorela škofijski in kapiteljski arhiv.⁵³ Med kranjskimi deželani v drugem desetletju 16. stoletja ne zasledimo stolnega prošta, ampak dekana.⁵⁴ V nekaterih primerih predstavnik kapitlja ni definiran.⁵⁵ Glede na predstavljena dejstva bi bila opredelitev za prošta ali dekana kot kapiteljskega predstavnika na prelatski klopi zgolj špekulativna.⁵⁶ Ker je prva nesporna deželnozborska omemba kapiteljskega predstavnika (dekana) razmeroma pozna (1511), ostaja brez odgovora tudi vprašanje časovne vključitve kapitlja v kranjske stanove. Menimo, da bi se to lahko zgodilo že v desetletju po njegovi ustanovitvi.

Predstojniki štirih moških samostanov – dveh cisterc in dveh kartuzij – so bili deželno stanovski prelati od začetka. Če izpustimo leto 1405 in deželni zbor, ki to skoraj zanesljivo ni bil,⁵⁷ ter iz deželnoknežjih potrditev samostanskih privilegijev izpeljano verjetnost, da se je opat udeležil vsaj neka-

⁵¹ Razmere v ljubljanskem stolnem kapitlju podrobno analizira Žnidaršič Golec, *Duhovniki*, str. 60–101.

⁵² Stradal, *Die Prälaten*, str. 78, 80, 103. Prošt je bil za škofom načeloma drugi najpomembnejši človek v škofiji in je skrbel predvsem za upravljanje kapiteljskega premoženja. Glej Feine, *Kirchliche Rechtsgeschichte*, str. 387. Ta položaj se zdi nekako bolj »političen« in zato bližje stanovom kot položaj dekana, ki naj bi skrbel predvsem za urejeno bogoslužje v stolnici in disciplino kapiteljskih članov. Glej Žnidaršič Golec, *Duhovniki*, str. 69–70.

⁵³ Mal, *Stara Ljubljana*, str. 140; prim. Böhmer, *Regesta Imperii XIV*, 2/1, str. 35, št. 3893.

⁵⁴ Verbič, *Deželnozborski spisi*, I, str. 45, št. 37; str. 86, št. 68; str. 93, št. 74; str. 96, št. 78; str. 100, št. 80.

⁵⁵ Prav tam, str. 107, št. 85; str. 155, št. 120; Verbič, *Deželnozborski spisi*, II, str. 225, št. 174. Pregled kasnejših deželnozborskih spisov bi vzel preveč časa, zato lahko kot dopolnitev ponovimo navedbe iz seznamov. Na deželnem zboru leta 1543 predstavnik ljubljanskega stolnega kapitlja ni definiran, po manj zanesljivem Markovičevem seznamu za leto 1577 naj bi na deželnem zboru poleg prošta sedel še en član kapitlja, po seznamu iz leta 1590 pa stolni dekan in kapiteljski oskrbnik.

⁵⁶ Prav tako bi bilo ne glede na Stradalove ugotovitve in paralele z drugimi avstrijskimi deželami tvegano trditi, da je bil do začetka 16. stoletja na kranjski deželni zbor vabljen stolni prošt in kasneje dekan, kot tudi, da je bila ta sprememba odraz konsolidacije prelatskega stanu. Opombo izkoristimo še zato, da za začetno obdobje naštejemo tako znane prošte kot dekane in s tem morda odstromo eno od številnih zaves, ki zakrivajo podobo prvih deželnih zborov na Kranjskem. Prošti: Lenart Jamnizer 1464–1469 (1471), Nikolaj Ortner 1472–1482?, Peter Knaver 1482–1499, Jurij Slatkonja 1499–1521. Dekani: Gal Hlapic 1463, Mohor z Lanišča 1472–1479 (od 1469), Julijan Martini 1483, Volbenk Kellner 1491–1499 (od 1487), Nikolaj Poden 1499–1507, Štefan Klocker 1507–1521. Seznam povzet po Žnidaršič Golec, *Duhovniki*, str. 77–80, 101–111, 119–130, 304.

⁵⁷ Prim. Nared, *Izoblikovanje*, str. 223.

terih dednih poklonitev, se moramo ob cistercijskem samostanu v Stični⁵⁸ ustaviti leta 1446. **Stiški opat** je moral tedaj za doto princese Katarine prispevati 500 gld., kar je bilo najmanj petkrat več od ostalih kranjskih cerkvenih ustanov (ljubljska križniška komenda in velesovske dominikanke po 100 gld., kostanjeviški opat 80, bistrški prior 60, komendski komtur in mekinjska opatinja po 32).⁵⁹ Istega leta je moral po sklepu radgonskega meddeželnega zbora za obrambo proti Madžarom zagotoviti 12 konjenikov in en voz. Če izvzamemo freisinskega škofa, ki je bil dolžan za svojo kranjsko posest postaviti kar 32 konjenikov in dva vozova, se stiški opat pokaže kot posestno in davčno daleč najmočnejši kranjski prelat. Od bistrškega priorja se je namreč zahtevalo 6 konjenikov, od kostanjeviškega opata 3, od velesovske priorinje 4 in od mekinjske opatinje 3 konjenike.⁶⁰ Stiški opati so si mimo tega pridobili številne cerkvene pravice, ki so pripadale oglejskemu patriarhu kot krajevnemu škofu in so bili do ustanovitve ljubljanske škofije tudi v tem oziru najuglednejši prelati.⁶¹ Za zmanjšanje ugleda so se potrudili Turki, ki so leta 1471 izropali in požgali stiški samostan skupaj s še nekaterimi drugimi cerkvenimi ustanovami. Prišli so menda tudi v letu 1475.⁶² Prav usklajena obramba pred turškimi napadi in njeno financiranje sta bila med poglavitnimi razlogi za to, da je začel deželni knez na deželne zборе vabiti prelate in mesta. Kljub temu, da so bili prelati že relativno polnopraven del deželnih stanov in da so odobrvali davke za različne potrebe, jih je lahko knez neodvisno od tega (izredno) obdavčil. To denimo dokazuje pobotnica, s katero je kranjski deželni glavar in vicedom Viljem Turjaški potrdil, da mu je stiški opat Martin za kralja Maksimilijana I. izročil sto funtov pfenigov črnega denarja, »so dy koniglich Maiestet auf inn vnd sein gotshaws zu anlehenn gelegt«. V listini ni govora o kakršni koli odobritvi s strani deželnih stanov, temveč gre za samostanu naloženo posojilo, ki ga je smel opat preložiti na samostanske podložnike.⁶³ Stiškega opata Tomaža najdemo v sta-

⁵⁸ Ustanovna listina oglejskega patriarha Peregrina je iz leta 1136. Samostan je po razcvetu v 13. in prvi polovici 14. stoletja podobno kot ostali samostani tega reda zapadel v krizo, ki je bila posledica sporov v konventu, gospodarske stagnacije in uničevalnih turških napadov. Mlinarič, *Stiška opatija*, passim, ustanovna listina str. 955–956.

⁵⁹ Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, I, str. 135, št. 66; Otorepec, *Gradivo*, X, št. 58.

⁶⁰ StLA, Hs. II/14, fol. 130r; Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, I, str. 131, št. 64; Valvasor, *Die Ehre*, XV, str. 343, 349–350; Nared, Sezname, str. 318–320.

⁶¹ Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 211.

⁶² Jug, *Turški napadi*, str. 13, 18; Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 218–219, 966. Milkowicz, *Die Klöster in Krain*, str. 69, navaja, da so opati po letu 1482 samostan postavili na novo in ga močno utrdili.

⁶³ ARS, AS 1063, št. 925, 1495 december 7., Ljubljana. Posojilo je bilo morda potrebno za pokritje stroškov obrambe pred turškimi vpadi in vojne z Madžari. Stiški opat se je namreč leta 1497 v prošnji kralju za posredovanje pri redovnem predstojniku, da bi ta opatu spregledal dajatve, ki jih že 15 let ni plačal, izgovarjal prav na uničevalne turške vpadе in »madžarsko vojno«. Böhmer, *Regesta Imperii XIV*, 2/2, str. 609, št. 7957.

novskih gremijih potem šele leta 1514, ko je odobril 100 gld. posojila,⁶⁴ 1515, ko je nanj odpadlo 200 renskih gld. davka oziroma je bil predviden za pečatenje opolnomočja (*gewalt*) stanovskim odposlancem.⁶⁵ Njegov naslednik Urban je novembra 1518 pritisnil pečat na pooblastilo kranjskemu pogajalcu Bernardinu Raunachu.⁶⁶

Slika 3: Stiški samostan v drugi polovici 17. stoletja. Bakrorez iz Valvasorjevega albuma *Topographia Ducatus Carniolae moderna*, Bogenšperk 1679 (faksimile Ljubljana 1995).

O deželnostanovski dejavnosti **opatov cistercijanskega samostana v Kostanjevici** je znanega še precej manj. To je gotovo povezano s tem, da je bil leta 1234 oziroma 1249⁶⁷ ustanovljeni samostan od srede 14. stoletja naprej podobno kot stiški v duhovni in gospodarski krizi. Upoštevati moramo, da so bile darovnice kot vir dohodkov v tem času precej redke. Samostan si je moral denar celo izposojati pri grofih Celjskih. V drugi polovici 15. stoletja se je trend nadaljeval, samostansko gospodarstvo je bilo na psu, prav tako morala, saj je okoli leta 1480 v cisterci baje bival en sam menih.⁶⁸ Lahko si mislimo, da deželni knez pri takem samostanu ni mogel računati na *rat und hilfe*, temveč na moledovanje za zaščito in pomoč. Razmere so se morale kasneje nekoliko popraviti, tako da je bil opat Arnold (1509–1524) konec leta

⁶⁴ Verbič, *Deželnozbornski spisi*, I, str. 107, št. 85.

⁶⁵ Prav tam, str. 146, št. 114; str. 155, št. 120.

⁶⁶ Verbič, *Deželnozbornski spisi*, II, str. 225, št. 174.

⁶⁷ Vojvoda Bernard Spanheimski je prvo ustanovno listino izdal leta 1234, ki ga štejemo za leto ustanovitve. Leta 1249 je izdal novo ustanovitveno (obnovitveno) listino, ker je bila prva zapisana nekoliko površno, ker je medtem povečal samostanske pravice in dohodke, ter tudi zato, ker je spremenil svoj pečat. Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 135, 525–527; Baraga, *Gradivo*, str. 105–110, št. 86.

⁶⁸ Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 203–231, 495–500 (seznam opatov), 539–542.

1517 kot kranjski deželan imenovan v odbor za odborni zbor avstrijskih dežel v Donauwörthu.⁶⁹ Do zbora tam ni prišlo, temveč so se zbrani odbori najprej dogovarjali v Welsu in se nato preselili na veliki odborni zbor v Innsbruck.⁷⁰

Med obema kartuzijanskima samostanoma se bomo najprej ustavili pri starejši **Bistri**, ustanovi koroških vojvod Bernarda in Ulrika III. Spanheima (1255/60).⁷¹ Po stoletju izgrajevanja posesti in pridobivanja privilegijev sta razvoj pretrgala požara v letih 1364 in 1382. Da bi si ustanova opomogla, ji je papež Bonifacij IX. konec 14. stoletja inkorporiral cerkniško župnijo. Kljub temu je bila Bistra, sodeč po davčnih listah iz leta 1446, med manj premožnimi kranjskimi samostani. To je bila lahko posledica že omenjenih katastrof, samostanom nenaklonjenega časa in slabega upravljanja, gotovo pa so materialni razcvet zavirala tudi toga redovna pravila.⁷² Čeprav vemo, da je cesar Leopold I. ob svojem obisku Kranjske bistrškega priorja Ludovika Cirianija oktobra 1660 imenoval za cesarskega svétnika ter njemu in njegovim naslednikom podelil naslov prelata,⁷³ je nesporno, da so bili kartuzijanski priorji prelati v deželnostanovskem smislu že mnogo prej in da je šlo pri tej podelitvi le za formalno potrditev dejanskega stanja oziroma za spominek na Leopoldov obisk samostana.⁷⁴

Bistra in njen prior se v deželnozbornskih spisih omenjata zlasti pri pritožbah, ki so jih deželani podajali na zboru ali so jih Kranjci predstavljali cesarju in njegovim komisarjem; posebej pereč je bil problem poplavljanja Ljubljane.⁷⁵ Prior Mihael je bil sem in tja delegiran v kak stanovski odbor (poslaništvo).⁷⁶ Ko so leta 1514 razdelili davčno breme, je moral zbrati 50 renskih gld., kar je bilo štirikrat manj od stiškega kolega.⁷⁷

Če za tri (poleg Bistre še štajerski Žiče in Jurkloster) postojanke kartu-

⁶⁹ Verbič, *Deželnozbornski spisi*, II, str. 193, št. 143; Zeibig, *Der Ausschuss-Landtag*, str. 205–206.

⁷⁰ Nared, *Izoblikovanje*, str. 234–235.

⁷¹ Glede začetkov prve kranjske kartuzije Mlinarič ugotavlja, da so bili prvi menihi v Bistri gotovo že pred letom 1255 in da je tam leta 1257, ko ji je papež Aleksander IV. podelil dve privilegijski listini, že obstajala pravno izoblikovana redovna skupnost s priorjem in konventom. Ulrik III., koroški vojvoda in gospod na Kranjskem, je ustanovno listino sicer izstavil 1. novembra 1260. Mlinarič, *Kartuzija Bistra*, str. 23–31, 509–514. O začetkih in razvoju samostana še: Mlinarič, *Kartuzija Bistra* od 1255 do 1782, str. 163–189; Milkowicz, *Die Klöster in Krain*, str. 112–138.

⁷² Mlinarič, *Kartuzija Pleterje*, str. 45–46; Mlinarič, *Kartuzija Bistra*, str. 35–37, 59, 79–81, 137–138; Mlinarič, *Kartuzija Bistra* od 1255 do 1782, str. 172–181; Milkowicz, *Die Klöster in Krain*, str. 128, 137.

⁷³ ARS, AS 1063, št. 4984–4985, 1660 oktober 4., Bistra; Mlinarič, *Kartuzija Bistra*, str. 290–292.

⁷⁴ Glej tudi Stradal, *Die Prälaten*, str. 74–75, 105.

⁷⁵ Verbič, *Deželnozbornski spisi*, I, str. 62, št. 51; str. 99–102, št. 80; str. 126, št. 98; str. 130–134, št. 101–102; Verbič, *Deželnozbornski spisi*, II, str. 172, št. 130.

⁷⁶ Verbič, *Deželnozbornski spisi*, I, str. 116, št. 94; str. 128, št. 101; str. 155, št. 120; Verbič, *Deželnozbornski spisi*, II, str. 181, št. 135.

⁷⁷ Verbič, *Deželnozbornski spisi*, I, str. 146, št. 114.

zijanov na slovenskem ozemlju velja, da so višek v gospodarskem in duhovnem smislu dosegle v 14. stoletju, je zgodba Pleterij v marsičem izjemna. Nekajletni proces ustanavljanja se je končal z ustanovno listino celjskega grofa Hermana II. leta 1407. Na ustanoviteljevo prošnjo je vojvoda Ernest samostanu istega leta podelil vse sodne, mitninske in carinske privilegije, ki so jih imeli v njegovih deželah drugi samostani tega reda, ter obenem prepovedal bližnjim mestom Kostanjevici, Metliki in Novemu mestu sprejemati samostanske podložnike za meščane.⁷⁸ Razen celjskih grofov so se samostana z dotacijami spomnili le redki, medtem ko so mu deželni knezi kljub napetim odnosom s Celjskimi korektno podeljevali in potrjevali običajne pravice.⁷⁹

Do izumrtja Celjskih je imela **pleterska kartuzija** očitno drugačen, manj neposreden odnos do Habsburžanov kot deželnih knezov. Med samostani, ki so morali leta 1446 prispevati za doto vojvodove sestre, namreč Pleterij ni; to lahko kaže le na to, da kartuzije niso šteli v komorno premoženje. Na radgonskem seznamu kranjskih prelatov, ki je rezultat stanovskega posvetovanja, je pleterski prior všteti, v razdelku z njihovimi vojaškimi obveznostmi pa spet ne.⁸⁰ Po letu 1456 so stvari prišle na pravo mesto – pod deželne kneze, ki so si jemali pravico, da priorja po potrebi pokličejo na deželni zbor. Kako pogosto se je to zgodilo v 15. stoletju, ne bomo nikdar vedeli. Ugotovimo lahko, da je bil samostan zelo izpostavljen turškim napadom in večkrat v njihovem primežu.⁸¹ Friderik III. ga je najbrž ravno zato oprostil nekaterih prispevkov (*schazstewr vnnd aufsazung*), kar je še za očetovega življenja na pritožbo priorja in konventa (očitno zaradi kršenja) potrdil kralj Maksimilijan ter deželnemu glavarju naročil, naj samostan v času, ko ga ogrožajo verni in neverni, pusti pri starem privilegiju.⁸² O statusu kartuzije gotovo nekaj pove to, da je bila ta listina shranjena v stanovskem arhivu. Po imenu neznani prior je bil 1514 na deželnem zboru med tistimi, ki so pristali na izplačilo posojila, leto kasneje je v sklopu kranjskih pritožb, podanih na odbornem zboru v Gradcu, tožil nad nasilništvom in ropanjem Jurija Thurna.⁸³ Znano je, da sta bili leta 1595 ukinjeni tako pleterska kot jurkloštrska kartuzija, ali drugače, posest prve je bila izročena ljubljanskim jezuitom in posest druge graškim jezuitom, ki pa niso prevzeli sedeža na deželnem zboru.⁸⁴ V Breckerfeldovi matriki s konca 18. stoletja najdemo enega redkih ilustrativnih namigov o

⁷⁸ ARS, AS 1063, št. 5538, 1407 april 25., Gradec.

⁷⁹ Mlinarič, *Kartuzija Pleterje*, str. 99–104, 115–116; Milkowicz, *Die Klöster in Krain*, str. 142–150.

⁸⁰ StLA, Hs. II/14, fol. 126v, 130r; Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, I, str. 131, št. 64; Valvasor, *Die Ehre*, XV, str. 348–349.

⁸¹ Jug, *Turški napadi*, 13 (požgan 1471); Unrest, *Österreichische Chronik*, str. 63 (1476).

⁸² ARS, AS 1063, št. 877, 1491 marec 8., Augsburg.

⁸³ Verbič, *Deželnozborski spisi*, I, str. 107, št. 85; str. 126, št. 98.

⁸⁴ Mlinarič, *Kartuzija Pleterje*, str. 57.

sedežnem redu na deželnem zboru. Leta 1576 naj bi pleterski prior sedel pred ljubljanskim stolnim proštom.⁸⁵

Prelati po kanoničnih in stanovskih merilih so bili predstojniki – prošti kolegiatnih kapitljev.⁸⁶ **Kolegiatni kapitelj v Novem mestu** je na prošnja dolenskih duhovnikov s šentrupeškimi župnikom in dolenskim arhidiaonom Jakobom Turjaškim na čelu aprila 1493 ustanovil cesar Friderik III. Po Friderikovi smrti je konec istega leta Maksimilijan potrdil očetovo ustanovo, ki so ji bile inkorporirane župnije Šentrupert, Mirna Peč in štajerska Ponikva. Ne glede na to, da je bil kapitelj ustanovljen proti volji oglejskega patriarha kot krajevnega škofa, je papež Aleksander VI. naslednje leto potrdil ustanovitev kapitlja, ki naj bi imel 13 članov pod vodstvom prošta. Tega je smel imenovati kralj Maksimilijan oziroma njegovi nasledniki. Inicijator ustanovitve kapitlja Jakob Turjaški je postal prvi prošt, januarja 1496 so bili v kapiteljski cerkvi sv. Nikolaja umeščeni prvi kanoniki, s čimer je ustanova dejansko zaživela.⁸⁷ Jakoba je na čelu proštije leta 1499 (cerkveno potrjen 1500) nasledil znani zbiratelj beneficijev Jurij Slatkonja, že prej (1496) ljubljanski stolni kanonik in prošt (1499–1521), dvorni kaplan, imenovani, a neposvečeni pičenski škof (1506) in od 1513 rezidencialni škof na Dunaju, kjer je leta 1522 umrl. Številne službe so Slatkonji prinašale dohodke, jasno pa je, da je dušnopastirske naloge prelagal na vikarje. Njegovim odličnim odnosom z Maksimilijanom moremo pripisati, da je ta oktobra 1509 za kapitelj izstavil novo ustanovno listino, mu dal pravico do pečatenja z rdečim voskom in določil grb z zlatim konjem.⁸⁸ Predvidevamo lahko, da se Slatkonja tudi kranjskega deželnega zbora ni prav pogosto udeležil. Če pa se ga je, je vsekakor na mestu vprašanje, ali je sedel na mestu novomeškega ali morda ljubljanskega prošta. V deželnozbornskih dokumentih se novomeški kapitelj v Maksimilijanovem času omenja samo dvakrat zaradi davkov.⁸⁹

Izmed viteških redov,⁹⁰ ki so (vsaj v začetku) na svojevrsten način združevali redovno življenje, viteštvo, karitativno dejavnost z zaščito romarjev in boj proti drugovercem, so se na Kranjskem usidrali **križniki** in **ivanovci**. V Ljubljani so se križniki nastanili najkasneje leta 1228, verjetno že takoj na tedanjem Novem trgu. Njihova ljubljanska redovna postojanka se je v virih imenovala komenda, nemška hiša ali hiša Nemcev; izrecno se prvič omenja leta 1263, križevniška cerkev pa 1268.⁹¹ Približno v istem času so se križniki

⁸⁵ ARS, AS 1073, I-53r, fol. 36v.

⁸⁶ Stradal, *Die Prälaten*, str. 110–111.

⁸⁷ Baraga, *Kapiteljski arhiv*, str. 97–101, št. 142–148; Dolinar, *Prošti*, str. 7–12.

⁸⁸ Baraga, *Kapiteljski arhiv*, str. 119–120, št. 192; Dolinar, *Prošti*, str. 14–19; Žnidaršič Golec, *Duhovniki*, str. 109–111.

⁸⁹ Verbič, *Deželnozbornski spisi*, I, str. 97, št. 79; str. 107, št. 85 (obakrat 1514).

⁹⁰ Osnovne podatke o viteških redovih ponujajo npr.: Hiestand, *Ritterorden*; Riley-Smith, *Johanneriter*; Boockmann, *Deutscher Orden*; Kosi, *Viteški red*, str. 276–277.

⁹¹ Kos, *Srednjeveška Ljubljana*, str. 15–16.

pojavi v Beli krajini, kjer jim je bila leta 1268 inkorporirana fara v Črnomlju s podružnicami Metlika (Tri fare), Vinica, Semič in Podzemelj.⁹² Cerkevno upravo in posest v Beli krajini je sprva vodila ljubljanska komenda s črnomaljskim župnikom (križnikom) kot upravnikom. V začetku 14. stoletja so prenesli sedež belokranjske filiale iz Črnomlja v Rosalnice pri Metliki, nato se je metliška komenda v drugi polovici 14. stoletja osamosvojila od ljubljanske. To je v praksi pomenilo, da ljubljanska komenda ni več imenovala metliških komturjev. O samostojni metliški komendi lahko govorimo od leta 1378 naprej. Črnomaljski župnik je ostal komtur, vendar je bil pod nadzorom ljubljanske komende, njegova komenda pa po pomenu precej za metliško. Ta se je predvsem zaradi turške nevarnosti še pred letom 1469 preselila iz Rosalnic v samo Metliko.⁹³

O življenju vseh treh križniških komend, kot tudi postojanke ivanovcev v Komendi (Sv. Peter), ki je nastala v prvi polovici 13. stoletja, saj se prvič omenja leta 1256,⁹⁴ imamo za srednji vek le malo podatkov. Nemški viteški red na Kranjskem je bil v prvi polovici 15. stoletja gospodarsko še precej uspešen in je celo posojal denar.⁹⁵ Moč potrjujejo zneski izredne davčne naklade leta 1446, ko je ljubljanska »nemška hiša« odštela 100 gld. To je bil za kranjske cerkvene ustanove z izjemo Stične nadpovprečno visok znesek. Ivanovci iz Komende, ki so bili verjetno najpremožnejši od treh slovenskih komend tega reda,⁹⁶ so morali zbrati le 32 gld.⁹⁷ Belokranjskih komend na davčnem seznamu ni, ker je bila grofija v Marki in Metliki tedaj z deželno-knežjo oblastjo vred v zastavi celjskih grofov, kar pomeni, da Friderik III. za obdavčenje tamkajšnje duhovščine ni imel pravne podlage.⁹⁸ Dušan Kos ugotavlja, da je bilo gospostvo nemškega viteškega reda v Beli krajini ob izteku srednjega veka po velikosti enako ljubljanskemu. V drugi polovici 15. stoletja in še bolj v 16. stoletju so križniki zašli v finančno krizo, ki je bila med drugim posledica stroškov za organizacijo deželne obrambe in pustošenja turških hord. Te so mnogo bolj prizadele obe belokranjski komendi. Njuni dohodki, izraženi v napovedi imenjske rente, so tako v letu 1546 dosegli

⁹² Kos, *Urbarji*, str. 51; Podlogar, *Nemški viteški red*, str. 156–157; Dolinar, *Križniki*, str. 25–26.

⁹³ Kos, *Urbarji*, str. 52–53; Kos, *Bela krajina*, str. 54–55; Podlogar, *Nemški viteški red*, str. 162.

⁹⁴ Mlinarič, *Malteški red*, str. 20–21.

⁹⁵ Chmel, *Materialien*, I/2, str. 4, št. 100; Kos, *Urbarji*, str. 54.

⁹⁶ Mlinarič, *Malteški red*, str. 19; ostali dve komendi ivanovcev sta bili v Melju pri Mariboru in v Polzeli.

⁹⁷ Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, I, str. 135, št. 66; Otorepec, *Gradivo*, X, št. 58.

⁹⁸ Vsi štajerski in koroški komturji križnikov oz. ivanovcev so davek plačali med prelati – Chmel, *Materialien*, I/1, str. 66–70, št. XXVIII; Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, I, str. 133–135, št. 66.

manj kot polovico dohodkov ljubljanske komende, čeprav sta bili ljubljanska in belokranjska posest po velikosti še vedno precej enakovredni.⁹⁹

Eden osrednjih problemov, povezanih z obravnavanima viteškima redoma in njunim deželno stanovskim statusom, je gotovo vprašanje, ali so komturji sodili na prelatsko ali plemiško klop. Historiografija doslej ni dala jasnega odgovora in se nagiba zdaj na to, zdaj na drugo stran.¹⁰⁰ Menimo, da je za obravnavo kranjskih komturjev v okviru prelatskega stanu kljub vsem dilemam dovolj argumentov. Dva izmed treh seznamov iz leta 1446 – tako seznam izredne davčne naklade kot seznam iz Friderikove registraturne knjige (radgonski mobilizacijski seznam kranjskih komturjev ne omenja, pač pa med prelati najdemo štajerske¹⁰¹) – imata ljubljanskega in komendskega komturja naštetu med prelati.¹⁰² Kljub temu da seveda ne gre za klasične deželnozborske dokumente, je v njih jasno nakazano, kam komturji sodijo. Podobno pričata oborožitvena reda za Štajersko in Koroško iz leta 1445, ki križnike in ivanovce navajata med samostani.¹⁰³ V deželnozborskih spisih srečamo metliškega komturja Albrehta Semeniča leta 1510 in 1515,¹⁰⁴ 1515 še neimenovanega komturja iz Ljubljane.¹⁰⁵ Jakoba, »commendewr zu Sand Peter Rodiser ordns«, poznamo kot posrednika v nekem posestnem sporu.¹⁰⁶ Iz teh redkih omemb ni razvidno, katero klop so omenjeni zasedali na deželnem zboru, zato si pomagajmo s tremi seznammi iz 16. stoletja, od katerih imata vsaj dva deželnozborski značaj in sta tudi sicer verodostojna. Na seznamu odsotnih deželanov leta 1543 so komturji Metlike, Črnomlja in Komende naštetu med prelati, začuda ni nikjer ljubljanskega. Za leto 1577 je poleg teh treh spet naveden deželni komtur iz Ljubljane. Leta 1590 so stavovi na prelatski klopi pričakovali le še deželnega komturja, ki je tako očitno predstavljal vse križniške komende.¹⁰⁷ Zadnji dokumenti predstojnike obeh

⁹⁹ Kos, *Bela krajina*, str. 30–32; Kos, *Urbarji*, str. 54.

¹⁰⁰ Stradal, *Die Prälaten*, str. 60–61, 76–77, 79, 91; glej tudi pri Stradalu navedene reference; Mitterauer, *Ständegliederung*, str. 136. Tudi Helmuth Stradal je ob tem vprašanju neprepričljiv. Opozarja, da davčni in vojaški seznammi ne morejo dokazovati deželno stanovskega statusa komturjev, ki so jih v Avstriji po letu 1530 vsekakor šteli h gosposkemu stanu, medtem ko se mu zdi stanje predem nejasno. V razdelku o Notranji Avstriji ni prepričan o njihovem statusu, saj deželnozborski viri molčijo. Proti koncu razprave pa trdi, da komturjev viteških redov ne gre posajati na prelatsko klop, saj naj bi skupaj z ostalo duhovščino nastopali le nekajkrat v 15. stoletju, ko razvoj prelatske kurije še ni bil zaključen. Kasneje naj bi v vseh deželah prešli na plemiško klop. V kanonskem smislu komturji niso prelati. Brunner, *Land und Herrschaft*, 408.

¹⁰¹ Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, I, str. 117, št. 50.

¹⁰² Otorepec, *Gradivo*, X, št. 58; HHStA, Hs. W 10, fol. 137r; Nared, *Seznam*, 332. Enako seveda velja za Štajersko (Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, I, str. 134, št. 66) in Koroško (Wiessner, *Monumenta historica*, XI, str. 96, št. 230).

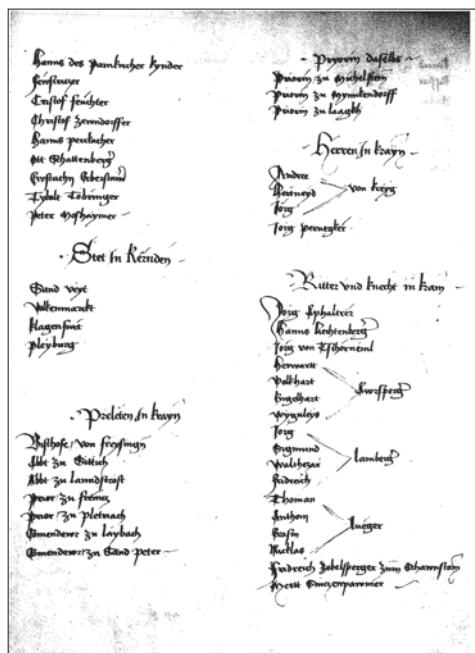
¹⁰³ Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, I, str. 98, št. 44; str. 103, št. 48.

¹⁰⁴ Verbič, *Deželnozborski spisi*, I, str. 37, št. 30; str. 146, št. 114; str. 156, št. 120.

¹⁰⁵ Prav tam, str. 146, št. 114.

¹⁰⁶ ARS, AS 1063, št. 894, 1492 avgust 13., Ljubljana.

¹⁰⁷ ARS, AS 2, šk. 322 (fasc. 216); šk. 933, fol. 31v; šk. 432 (fasc. 290a/1), str. 963. Naziv deželni

Slika 4: Friderikov seznam kranjskih stanov iz leta 1446 ljubljanskega in komenskega komturja uvršča med prelate. HHStA, Hs. W 10, fol. 137r

kranjskih viteških redov za čas do konca 16. stoletja nesporno uvrščajo v prelatsko kurijo. Kasneje naj bi bili s posebnim statusom uvrščeni na viteško klop.¹⁰⁸

Od bolj ko ne nespornih kranjskih prelatov prehajamo k nekaterim zahtevnejšim primerom. Najprej tistim prelatom, »die gueter im land haben und darin nit gesessen sein«,¹⁰⁹ in med njimi najprej freisinškemu škofu ter pravnemu položaju freisinških kranjskih posesti, med katerimi izstopa loško gospodstvo. Temu zao-kroženemu kompleksu, ki ga je bavarska škofija od cesarja Otona II. dobila v letu 973, se je 60 let zatem pridružilo območje Dovjega, od konca 12. stoletja naprej pa se je na območju poznejšega gospodstva Klevevž Freising usidral

še na Dolenjskem. Z več jasnosti o pravnem položaju freisinških teritorijev na Kranjskem je ob sklicevanju na nekatera temeljna dela Pavla Blaznika postregel Sergij Vilfan.¹¹⁰ Freisinška posest je bila last državneposrednega cerkvenega kneza in je hkrati predstavljala nezanemarljiv del dežele Kranjske. Nikakor ne smemo misliti, da je šlo za enklavo znotraj Kranjske ali za dislocirane dele državneposredne cerkvene kneževine. Gotovo namreč je, da freisinški škof na svojih kranjskih ozemljih ni izvajal nikakršnih pravic, ki pritičejo deželnemu gospodu (npr. sodstvo nad privilegiranimi sloji, poveljstvo nad (deželno) vojsko). Škof je za loško gospodstvo konec 13. stoletja sicer pridobil deželno sodstvo, kar pa ni bila pravica, ki je ne bi mogli dobiti

komtur je navadno nosil predstojnik redovne province (balije), ki je združevala več komend ali hiš. Kranjske komende so sicer spadale v avstrijsko balijo. Boockmann, Deutscher Orden.

¹⁰⁸ Košir, *Stanovska uprava*, str. 28. Leta 1792 je Breckerfeld zapisal, da so komturji lahko sedeli na duhovniški ali plemiški klopi in da so bili lahko z ene ali druge izvoljeni za poverjenike. ARS, AS 1073, I-53r, fol. 30v.

¹⁰⁹ Prim. Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, I, str. 117, št. 50.

¹¹⁰ Vilfan, Lage, str. 351–365.

tudi drugi zemljiški gospodje. Pod Habsburžani je Freising deželnskosodne pravice obdržal, a je loškega deželskega sodnika od okoli 1500 imenoval kranjski deželni glavar ali upravitelj. Kmalu zatem je loško deželnsko sodišče izgubilo lastnega krvnega sodnika. Skratka: freisinška kranjska posest nikoli ni imela eksteritorialnega značaja!¹¹¹

Na radgonskem meddeželnem zboru 1446 sprejeti oborožitveni red ima **freisinškega škofa** med kranjskimi prelati navedenega kot prvega.¹¹² Na mestu, kjer so dolžnosti kranjske duhovščine konkretno določene, se od njega zahteva 32 konjenikov in dva vozova, kar je več kot od vseh ostalih kranjskih prelatov skupaj (28 konjenikov in en voz). Hkrati izvemo, da so bili za izpolnitev škofovih dolžnosti zadolženi njegovi odvetniki (*anwalden in Krain*).¹¹³ Škof se je znašel tudi na štajerskem seznamu, v rubriki »prelati, ki imajo v deželi posest in v njej ne bivajo«,¹¹⁴ med spremljajočimi spisi pa je zaznamek, da bo obremenjen le enkrat, in to na Kranjskem.¹¹⁵ Našteto dokazuje, da je bila freisinška kranjska posest obremenjena tako kot posest kake druge cerkvene ustanove. Zato na prvi pogled čudi, da škof isto leto ni prispeval za doto princeze Katarine. Razlog je preprost: škofje na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem – tako rezidenčni kot nerezidenčni – tega izrednega davka nasploh niso plačali.¹¹⁶

Kot pričajo redki ohranjeni dokumenti, je moral freisinški škof kasneje od svojih kranjskih posesti in podložnikov (beri: dohodkov) prek svojih oskrbnikov plačevati njemu odmerjeni del odobrenega deželnega davka, ki se je stekal v stanovsko blagajno. Leta 1487 je moralo na primer loško gospostvo zbrati kar 2500 gld. davka, kar je pomenilo več kot 2 gld. na hubo. Poleg davka v denarju je bilo treba v deželni poziv postaviti in vzdrževati določeno število konj, leta 1483 denimo 20.¹¹⁷ Škof in njegovi odvetniki so se poskušali temu nekaj časa izmikati. Menili so, da loško gospostvo kot posest državnoneposrednega cerkvenega kneza ne bi smelo biti vključeno v deželno obdavčitev.¹¹⁸ Deželni glavar Hans Turjaški se je moral glede tega celo pogajati s škofovim odvetnikom, kralj Maksimilijan pa mu je jasno naročil, da se »in solichen handlungen gegen des berurten stifts Freysing vndertannen vnd iren guetern in allermassen wie mit andern vnnsern lanndtleuten haltest

¹¹¹ Prav tam, str. 353–357; glej tudi: Blaznik, Spremembe, str. 333–339; Blaznik, *Škofja Loka*, str. 124–125, 170–171.

¹¹² StLA, Hs. II/14, fol. 129v; Valvasor, *Die Ehre*, XV, str. 348.

¹¹³ StLA, Hs. II/14, fol. 130r; Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, I, str. 131, št. 64; Valvasor, *Die Ehre*, XV, str. 349–350.

¹¹⁴ Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, I, str. 117, št. 50.

¹¹⁵ StLA, Hs. II/14, fol. 109v. »Dem von Freysing hat man gen Crain ain anschlag gethan, darauf man im in Steyr nicht angeschlagen noch geschriben hat.«

¹¹⁶ Prim. Chmel, *Materialien*, I/1, str. 66–70, št. XXVIII; Seuffert in Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, I, str. 133–135, št. 66.

¹¹⁷ Blaznik, Spremembe, str. 325; Blaznik, *Škofja Loka*, str. 140.

¹¹⁸ Blaznik, *Škofja Loka*, str. 143s; Blaznik, Spremembe, str. 326; Vilfan, Lage, str. 355.

vnnd inen in kainen weg gestattet, das sy sich ainicher exemptorey ausser gmainer lanndtschaft vnderhalten oder geprauchten, sonnder vnns alles das tun, das vnns dieselb vnnsrer lanndtschaft thuet.«¹¹⁹ Da so taka navodila zalegla, potrjujejo že nekajkrat omenjeni sklepi kranjskega deželnega zbora iz let 1514 in 1515, kjer se »(der von) Freysing« pojavlja med drugimi stanovskimi davkoplačevalci.¹²⁰

Freisinški škof se nekajkrat omenja v stanovskih gravaminah,¹²¹ v drugi polovici leta 1515 je bil na kranjskem deželnem zboru dvakrat kot deželno-knežji komisar.¹²² Če odmislimo ta dva primera, potem zaenkrat ne poznamo niti enega deželnega zbora, ki bi se ga freisinški škof kot kranjski davčni zavezanec in nominalni deželan osebno udeležil. Z »(der von) Freysing«, ki se v deželnozbornskih sklepih davčne narave znajde dvakrat, gotovo ni mišljen škof sam, temveč njegova posest. Za upravljanje le-te je odgovarjal oskrbnik. Temu so pomagali kaščar kot skrbnik gospostvenega gospodarstva in dva gradiščana z obrambnimi nalogami. Oskrbnik je odgovarjal za vodstvo celotnega gospostva, skrbel je za spoštovanje njegovih meja in pravic. Bil je namestnik freisinškega škofa, ki ga je zastopal tudi na deželnem zboru.¹²³ Škof osebno se je na Kranjskem pojavil zelo redko; temu je botrovala velika oddaljenost (približno 500 km). Za to razdaljo je škof s spremstvom konec 17. stoletja potreboval celih 20 dni, njegovi odposlanci pa so pot zmogli v pol krajšem času.¹²⁴ V tretji četrtini 15. stoletja je Škofja Loka samo štirikrat videla svojega gospoda (1449, 1454, 1458, 1475), niti enega obiska ne poznamo iz zadnje četrtine stoletja.¹²⁵ Namesto škofa so gospostvo redno nadzirali odposlanci centralne škofijske administracije – odvetniki ali svétniki (*anwálte, ráte*); njihov pomen se je povečal predvsem po sredini 15. stoletja. To funkcijo so navadno opravljali višji škofijski uradniki, oskrbniki drugih škofijskih gospostev in kanoniki.¹²⁶ Čeprav je bil najobičajnejši vzrok rednih obiskov škofovih odvetnikov urejanje tekočih upravnih zadev, kot so obračunavanje z gosposčinskimi uradniki in pobiranje letnih donosov gospostva,¹²⁷ je mogoče, da se je kak tak odvetnik kdaj znašel tudi na kranjskem deželnem

¹¹⁹ HKA, Gedenkbücher, Nr. 12, fol. 193v/221v; Böhmer, *Regesta Imperii XIV*, 4/1, št. 16065.

¹²⁰ Verbič, *Deželnozbornski spisi*, I, str. 107, št. 85; str. 146, št. 114. Po deželnozbornski odobritvi je moralo loško gospostvo 1512 postaviti 8 težkih jezdecev in 33 najetih pešcev. Blaznik, *Škofja Loka*, str. 144.

¹²¹ Verbič, *Deželnozbornski spisi*, I, str. 32, št. 28; str. 95–96, št. 77; str. 130, št. 101; str. 135, št. 104.

¹²² Verbič, *Deželnozbornski spisi*, I, str. 151, št. 119; str. 166, št. 127.

¹²³ Blaznik, *Škofja Loka*, str. 170–172, 450–451; Blaznik, *Srednjeveški urbarji*, str. 59–60; Bizjak, *Ratio*, str. 180–181. Kaščar je pobiral tako urbarialne dajatve kot deželne davke, ki jih je po sklepu deželnega zbora v soglasju z zemljiškim gospodom in s sodelovanjem oskrbnika porazdelil med podložnike.

¹²⁴ Kosi, *Potujoči srednji vek*, str. 69.

¹²⁵ Bizjak, *Ratio*, str. 189; Bizjak, *Die geschichtlichen Beziehungen*, str. 43–44.

¹²⁶ Bizjak, *Die geschichtlichen Beziehungen*, str. 45.

¹²⁷ Prav tam, str. 45–46.

zboru. V obratni smeri, iz Loke v Freising, so redno jezdili sli z obvestili o tekočih upravnih zadevah kot tudi z mandati deželnih oblasti, predvsem glede davkov in deželnih vpoklicev.¹²⁸

Mesto oskrbnika loškega gospostva je bilo očitno precej zaželeno, saj so se zanj potegovali člani uglednih kranjskih plemiških rodbin. Loški oskrbniki, včasih imenovani tudi glavarji, so bili na primer Jurij Lamberger (1455–1474), Jurij Črnomaljski (1474–1480), Jakob Lamberger (1481–1491), Jurij Dürrer (1491–1494), Jurij Thurn (1497–1503), Gašper Lamberger (1503–1508) in Pavel Rasp (1508–1524).¹²⁹ Med naštetimi gre torej iskati tudi škofove zastopnike na deželnem zboru. Na to ugotovitev se logično navezuje vprašanje njihovega položaja in interesov. Vsi po vrsti so namreč bili člani deželnega zbora tudi brez funkcije loškega oskrbnika. Vrh tega so bili nekateri blizu deželnemu knezu in so imeli – ne sicer vedno sočasno z oskrbništvom – važne funkcije v deželnoknežji ali deželni (stanovski) upravi. Z imenovanjem pri knezu in stanovih vplivnih ljudi na mesto loškega oskrbnika je želel škof po bližnjici doseči kako koncesijo deželnih stanov.¹³⁰ Vprašanje je, ali so se škofova pričakovanja uresničila, saj je moral oskrbnik gledati tudi na koristi lastne posesti. Še bolj zanimivo bi bilo spoznati konkretno ravnanje oskrbnikov, ki so zagotovo sedeli na plemiški klopi, čeprav so predstavljali tudi prelata. Pavel Rasp je bil na deželnem zboru teoretično kar v treh vlogah: kot zemljiški gospod – deželan, kot freisinški loški oskrbnik in kot upravitelj kranjskega deželnega glavarstva.

Sedež freisinškega škofa na kranjski prelatski klopi je ostajal bržčas nezaseden. Kljub temu, da je bila njegova posest nesporno del Kranjske, je bilo z njegovim osebnim deželanstvom drugače. Ob koncu obravnavanega obdobja se je tako kot v drugih notranjeavstrijskih deželah tudi na Kranjskem zaostriло razmerje med stanovi in cerkvenim knezom. Prvi so začeli zahtevati osebno udeležbo škofa kot stranke na deželnem sodišču (pravdi), česar se je škof branil. Freisinški škof Filip se je leta 1536 na nadvojvodo Ferdinanda I. obrnil s prošnjo, naj ga oprosti obveznosti osebne udeležbe. Kljub nasprotovanju kranjskih stanov je Filipu po nekajletnem prerekanju leta 1540 uspelo pridobiti dosmrtno oprostitev osebne udeležbe na deželni pravdi. Po Filipu je dosmrtno oprostitev pridobil tudi njegov naslednik škof Henrik, to vprašanje pa je potem še dolgo obremenjevalo odnos med freisinškimi škofi in kranjskimi stanovi.¹³¹ Kot posledico tega spora je razumeti tudi ravnanje stanov, ki so škofa dobesedno izbrisali iz svojih vrst. Manjka že na seznamu iz leta 1543,

¹²⁸ Prav tam, str. 47–48.

¹²⁹ Blaznik, *Škofja Loka*, str. 451; Bizjak, *Die geschichtlichen Beziehungen*, str. 49–53.

¹³⁰ Bizjak, *Die geschichtlichen Beziehungen*, str. 49–53.

¹³¹ Blaznik, *Spremembe*, str. 322–325; Blaznik, *Škofja Loka*, str. 163s; Vilfan, *Lage*, str. 355; Nared, *Privilegij*, str. 9.

Slika 5: Škofja Loka, center freisinške posesti na Kranjskem. Bakrorez iz Valvasorjevega albuma *Topographia Ducatus Carniolae modernae*, Bogenšperk 1679 (faksimile Ljubljana 1995)

prav tako ga ni 1590. Na seznamu za leto 1577 sicer je, a s pripisom »zaradi gospostva Loka«, s čimer je bolj kot škofov poudarjen status gospostva.¹³²

Podoben položaj kot freisinški škof (in posest) bi v okviru kranjskih deželnih stanov utegnila imeti briksenski škof in njegova blejska posest,¹³³ če škof Janez leta 1371 ne bi zastavil celotnega blejskega gospostva Konradu Kraigu za posojenih 2000 dukatov. Kraigi so se s tem za skoraj dvesto let (do 1558) ustalili na Bledu, neposredno upravo nad gospostvom pa je škofija tako rekoč za zmeraj izpustila iz rok.¹³⁴ Briksenskega škofa tako kot kranjskega prelata ne najdemo v nobenem stanovskem spisu ali seznamu. Enako za čas do leta 1520 velja za prošta proštije (kapitlja) na blejskem otoku.

Nerazjasnjen oziroma samo nakazan bo ostal status tržaške škofije. Kolikor se Unrest ni zmotil, se je **tržaški škof** poleti 1470 skupaj z več drugimi škofi udeležil dolgotrajnega meddeželnega zbora v Velikovcu.¹³⁵ Kot nesporen deželan škof Bonomo nastopa v drugem desetletju 16. stoletja, saj se je pojavil na deželnem zboru.¹³⁶ Vsaj enkrat je bil med deželani, ki jim je cesar zaupal vlogo deželnozborskega komisarja,¹³⁷ še bolj pa njegov dežel-

¹³² ARS, AS 2, šk. 933, fol. 31r, 35r; Vilfan, Lage, 355.

¹³³ Bizjak, Razvoj, str. 111–124.

¹³⁴ Bizjak, Razvoj, str. 120; Gornik, *Bled*, str. 118–122; prim: ZIMK, CKSL, 1385 oktober 13., Brixen; ARS, AS 1063, št. 413, 1412 junij 18., Brixen; št. 468, 1421 september 6., Brixen; ZIMK, CKSL, 1421 november 15., Brixen.

¹³⁵ Unrest, *Österreichische Chronik*, str. 29–30.

¹³⁶ Verbič, *Deželnozborski spisi*, I, str. 45, št. 37; str. 156, št. 120.

¹³⁷ Prav tam, str. 76, št. 61.

nostanovski položaj potrjuje to, da so ga stanovi kot predstavnika Kranjske s priključenimi gospostvi poleti 1518 za pol leta predlagali v innsbruški dvorni svet. Maksimilijan je predlog sprejel, ker pa je bil Bonomo zaposlen z izpolnjevanjem drugih cesarjevih ukazov in se delu v dvornem svetu ni mogel posvetiti, so stanovi konec leta najavili, da bodo v Innsbruck poslali drugega deželana.¹³⁸ Videti je, da je bil položaj tržaškega škofa v kranjskih deželnih stanovih v tem času manj sporen od položaja mesta Trsta. To konec koncev potrjuje pismo deželnega glavarja iz leta 1518, da se v Trstu samo škof ne brani »mit und neben ainer ersamen landschaft geburlichs mitleyden tragn«.¹³⁹ Prav zato preseneča, da je škof leta 1543 samo na osnutku seznama odsotnih prelatov in da je skupaj s še tremi škofi prečrtan. Stanovski odbor se leta 1590 nanj ni spomnil, na manj zanesljivem seznamu za leto 1577 pa je naveden med prelati na Krasu.¹⁴⁰

Za razmeroma kratko obdobje, ki ga zajemamo v tem prispevku, ne poznamo niti enega dokaza, celo prepričljivega namiga ne, da bi bili na kranjski prelatski klopi zastopani ženski samostani. V dveh seznamih iz leta 1446 sta sicer vpisani mekinjska opatinja in velesovska priorinja, v kraljevi ročni registraturni knjigi tudi škofjeloška priorinja (v resnici opatinja), vendar to ne potrjuje njihovega deželnostanovskega statusa, ampak davčno-vojaško obveznost. Od treh referenčnih seznamov za 16. stoletje so prednice ženskih samostanov oziroma njihovi oskrbniki le na osnutku spiska odsotnih leta 1543 (vseh pet je prečrtanih in jih v čistopisu odsotnih ni)¹⁴¹ in na seznamu za leto 1577.¹⁴² Oba vira, ki ženske samostane navajata, izhajata iz načela pokrivanja imenjskih posesti in sta prej davčne kot deželnozborske narave. Gotovo je sicer, da so ženski samostani tudi pred letom 1520 prispevali za na deželnem zboru odobreni deželni davek, a pri sami odobritvi verjetno niso sodelovali. Če že, so to storili le prek svojih predstavnikov – oskrbnikov samostanskega imetja – pa še v tem primeru bi lahko računali le na Velesovo in Mekinje.

Viri in literatura

Arhivski viri

ARS – Arhiv Republike Slovenije (Ljubljana)

- AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura: šk. 218, 322, 432, 848, 933

¹³⁸ Verbič, *Deželnozborski spisi*, II, str. 212, št. 160; str. 217, št. 166; str. 220, št. 169; str. 223, št. 172; str. 225–226, št. 175.

¹³⁹ Prav tam, str. 222–223, št. 172.

¹⁴⁰ ARS, AS 2, šk. 322 (fasc. 216); šk. 933, fol. 35v; šk. 432 (fasc. 290a/1), str. 963.

¹⁴¹ Prečrtani so oskrbniki (*Schaffer*) Velesovega, Mekinj, Škofje Loke, Trsta in Studenic.

¹⁴² Opatinji v Mekinjah in Škofji Loki, priorinji v Velesovem in Studenicah.

- AS 1063, Zbirka listin: sub dato
- AS 1073, Zbirka rokopisov: I-53r

HHStA – Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Wien)
- Hs. – Handschriftensammlung: W 10

HKA – Hofkammerarchiv (Wien)
- Gedenkbücher: Nr. 12

ÖNB – Österreichische Nationalbibliothek (Wien)
- Handschriften-, Autographen- und Nachlass-Sammlung: CVP 8065

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv (Graz)
- AUR – Allgemeine Urkundenreihe: sub dato
- Hs. – Handschriftensammlung: II/14

ZIMK – Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU
- CKSL – Centralna kartoteka srednjeveških listin za Slovenijo (prepisi Boža Otorepca): sub dato

Objavljeni viri

- Baraga France (na podlagi gradiva Boža Otorepca): *Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku 6/1*. Thesaurus memoriae, Fontes 2. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2002.
- Baraga, France: *Kapiteljski arhiv Novo mesto. Regesti listin in popis gradiva*. Acta Ecclesiastica Sloveniae, 17. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve, 1995.
- Blaznik, Pavle: *Srednjeveški urbarji za Slovenijo. Urbarji freisinške škofije*. Viri za zgodovino Slovencev, 4. Ljubljana: SAZU, 1963.
- Böhmer, Johann Friedrich: *Regesta Imperii XIV. Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I.* (izd. Hermann Wiesflecker et al.). Zv. 2/1, 2/2, 3/1 in 4/1. Wien - Köln - Weimar: Böhlau, 1993, 1996, 2002.
- Chmel, Joseph (izd.): *Materialien zur österreichischen Geschichte. Aus Archiven und Bibliotheken*. Zv. I/1 (Linz 1832) in I/2 (Wien 1837). Nespremenjen ponatis. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1971.
- Kos, Dušan: *Urbarji za Belo krajino in Žumberk*. Viri za zgodovino Slovencev 13, Novejši urbarji za Slovenijo 5. Ljubljana: SAZU, 1991.
- Mlinarič, Jože (izd.): *Gradivo za zgodovino Maribora*. Zv. VIII. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1982.
- Otorepec, Božo (izd.): *Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku*. Zv. X. Ljubljana: Mestni arhiv, 1965.
- Schwind, Ernst von in Dopsch, Alphons (izd.): *Ausgewählte Urkunden*

zur Verfassungsgeschichte der deutsch-österreichischen Erblände im Mittelalter. Innsbruck: Wagner, 1895.

- Seuffert, Burkhard in Kogler, Gottfriede (izd.): *Die ältesten steirischen Landtagsakten 1396–1519*. Quellen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark, zv. 3, 4. I. del: 1396–1452. Graz - Wien - München: Stiasny, 1953; II. del: 1452–1493. Graz - Wien: Stiasny, 1958.
- Unrest, Jakob (izd. Karl Grossmann): *Österreichische Chronik*. Monumenta Germaniae historica, Scriptorum Rerum Germanicarum, N. S. T. XI. Weimar: Böhlau, 1957.
- Valvasor, Johann W.: *Die Ehre des Hertzogthums Crain*. Knjigi X in XV. Laybach - Nürnberg: Wolfgang Moritz Endter, 1689.
- Verbič, Marija (izd.): *Deželnozborski spisi kranjskih stanov*, I. del (1499–1515), II. del (1516–1519). Publikacije Arhiva SRS, Viri 1–2. Ljubljana: Arhiv SRS, 1980, 1986.
- Wiessner, Hermann (izd.): *Monumenta historica ducatus Carinthiae: geschichtliche Denkmäler des Herzogtums Kärnten*, Zv. XI. Klagenfurt: Geschichtsverein für Kärnten, 1972.

Literatura

- Bizjak, Matjaž: Die geschichtlichen Beziehungen slowenischer Länder zu Bayern im 15. Jahrhundert unter besonderer Berücksichtigung des Hochstifts Freising. *Bayern und Slowenien in der Früh- und Spätgotik* (ur. Janez Höfler in Jörg Traeger). Regensburg: Schnell & Steiner, 2003, str. 41–57.
- Bizjak, Matjaž: *Ratio facta est. Gospodarska struktura in poslovanje poznosrednjeveških gospostev na Slovenskem*. Thesaurus memoriae, Dissertationes 2. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003.
- Bizjak, Matjaž: Razvoj, uprava in poslovanje freisinške in briksenske posesti na Kranjskem v srednjem veku. *Blaznikov zbornik*. Zbirka Loški razgledi, Doneski 11 (ur. Matjaž Bizjak). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU; Škofja Loka: Muzejsko društvo, 2005, str. 111–124.
- Blaznik, Pavle: Spremembe v pravnem položaju loškega teritorialnega gospodstva v 16. stoletju. *Hauptmannov zbornik*. Razprave SAZU, 1/5 (ur. Pavle Blaznik). Ljubljana: SAZU, 1966, str. 321–341.
- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1973.
- Boockmann, Hartmut: Deutscher Orden. *Lexikon des Mittelalters* (ur. Charlotte Bertscher Gisiger in Thomas Meier). Izdaja na CD-romu. Stuttgart - Weimar: J. B. Metzler, 2000.
- Brunner, Otto: *Land und Herrschaft. Grundfragen der territorialen Verfassungsgeschichte Österreichs im Mittelalter*. Nespremenjeni pon-

- tis izdaje: Dunaj, 1965. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1984.
- Dolinar, France Martin: Križniki. *Enciklopedija Slovenije*. 6. zvezek. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992, str. 25–26.
- Dolinar, France Martin: *Prošti novomeškega kapitlja 1493–1993*. Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1993.
- Dolinar, France Martin: Ravbar, Krištof. *Enciklopedija Slovenije*. 10. zvezek. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996, str. 97.
- Feine, Hans Erich: *Kirchliche Rechtsgeschichte. Die Katholische Kirche*. Köln - Graz: Böhlau, 1964.
- Gornik, Franc: *Bled v fevdalni dobi*. Bled: Zavod za napredek turizma, 1967.
- Gruden, Josip: *Cerkvene razmere med Slovenci v petnajstem stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije*. Ljubljana: Leonova družba, 1908.
- Haberkern, Eugen in Wallach, Joseph Friedrich: *Hilfswörterbuch für Historiker 2 (L–Z)*. Uni-Taschenbücher, 120. Tübingen: Francke, 1980.
- Hassing, Herbert: Die Landstände der österreichischen Länder. Zusammensetzung, Organisation und Leistung im 16.–18. Jahrhundert. *Jahrbuch für Landeskunde der Niederösterreich*, Neue Folge 36/2, 1964, str. 989–1035.
- Hiestand, Rudolf: Ritterorden. *Lexikon des Mittelalters* (ur. Charlotte Bretscher Gisiger in Thomas Meier). Izdaja na CD-romu. Stuttgart - Weimar: J. B. Metzler, 2000.
- Jug, Stanko: Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stoletja. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo*, XXIV, 1943, str. 1–61.
- Kos, Dušan: *Bela krajina v poznem srednjem veku*. Zbirka Zgodovinskega časopisa, 44. Ljubljana: ZZDS, 1987.
- Kos, Milko: *Srednjeveška Ljubljana. Topografski opis mesta in okolice*. Knjižnica Kronika, 1. Ljubljana: Kronika, 1955.
- Kosi, Miha: *Potujoči srednji vek. Cesta, popotnik in promet na Slovenskem med antiko in 16. stoletjem*. Zbirka ZRC, 20. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1998.
- Kosi, Miha: Viteški red. *Enciklopedija Slovenije*. 14. zvezek. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2000, str. 276–277.
- Košir, Matevž: *Stanovska uprava v obdobju vzpona protestantizma in zmage protireformacije in absolutizma (1560–1660) na Kranjskem*. Tipkopijska doktorska disertacija. Ljubljana, 1999.
- Mal, Josip: *Stara Ljubljana in njeni ljudje. Kulturnozgodovinski oris*. Ljubljana: DZS, 1957.
- Milkovic, Wladimir: *Die Klöster in Krain. Studien zur österreichischen Monasteriologie*. Separat iz *Archiv für österreichische Geschichte*, 74/2. Wien: Carl Gerold's Sohn, 1889.
- Mitterauer, Michael: Ständegliederung und Ländertypen. *Herrschaftsstruktur und Ständebildung. Beiträge zur Typologie der österreichischen Länder*

- aus ihren mittelalterlichen Grundlagen (ur. Alfred Hoffmann in Michael Mitterauer), zv. 3. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1973, str. 115–203.
- Mlinarič, Jože: *Kartuzija Bistra*. Ljubljana: Družina, 2001.
- Mlinarič, Jože: *Kartuzija Bistra od 1255 do 1782. Benediktinci, kartuzijani, cistercijani. Redovništvo na Slovenskem 1* (ur. France Martin Dolinar). Pleterje: Kartuzija; Stična: Cisterca, 1984, str. 163–191.
- Mlinarič, Jože: *Kartuzija Pleterje 1403–1595*. Pleterje: Kartuzija, 1982.
- Mlinarič, Jože: *Kostanjeviška opatija 1234–1786*. Kostanjevica na Krki: Galerija Božidar Jakac, 1987.
- Mlinarič, Jože: *Malteški red na Slovenskem. Glavarjev simpozij v Rimu. Simpoziji v Rimu, 16* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1999, str. 17–25.
- Mlinarič, Jože: *Stiška opatija 1136–1784*. Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1995.
- Nared, Andrej: *Izoblikovanje kranjskih deželnih stanov in deželnozbornskega postopka*. Tipkopis doktorske disertacije. Ljubljana, 2007.
- Nared, Andrej: *Privilegij kranjskega plemstva iz leta 1338 – temelj stano-vsko-monarhičnega dualizma. Med Srednjo Evropo in Sredozemljem. Vojetov zbornik* (ur. Sašo Jerše et al.). Ljubljana: Založba ZRC, 2006, str. 3–31.
- Nared, Andrej: *Seznami kranjskega plemstva in kranjskih deželnih stanov. Zbornik ob osemdesetletnici Petra Ribnikarja*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2005 (=Arhivi, 28/2, 2005), str. 313–334.
- Podlogar, Leopold: *Nemški viteški red v Beli Krajini. Izvestja muzejskega društva za Kranjsko, XVII, 1907*, str. 152–164.
- Riley-Smith, Jonathan: *Johanniter. Lexikon des Mittelalters* (ur. Charlotte Bretscher Gisiger in Thomas Meier). Izdaja na CD-romu. Stuttgart - Weimar: J. B. Metzler, 2000.
- Schmidt, Hans Joachim: *Vogt, Vogtei. Lexikon des Mittelalters* (ur. Charlotte Bretscher Gisiger in Thomas Meier). Izdaja na CD-romu. Stuttgart - Weimar: J. B. Metzler, 2000.
- Simoniti, Primož: *Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica, 1979.
- Srbik, Heinrich von: *Die Beziehungen von Staat und Kirche in Österreich während des Mittelalters*. Forschungen zur inneren Geschichte Österreichs, 1. Innsbruck: Wagner, 1904.
- Stradal, Helmuth: *Die Prälaten. Herrschaftsstruktur und Ständebildung. Beiträge zur Typologie der österreichischen Länder aus ihren mittelalterlichen Grundlagen* (ur. Alfred Hoffmann in Michael Mitterauer), zv. 3. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1973, str. 53–114.
- Vilfan, Sergij: *Lage und Struktur der freisingischen Herrschaften in Krain*.

- Hochstift Freising. Beiträge zur Besitzgeschichte* (ur. Hubert Glaser). München: Wevel, 1990, str. 351–365.
- Vilfan, Sergij: Struktura stanov, deželne finance in reformacija. *Zgodovinski časopis*, 49/2, 1995, str. 175–181.
- Zeibig, Hartmann Josef: Der Ausschuss-Landtag der gesammten österreichischen Erblände zu Innsbruck 1518. *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen*, 13, 1854, str. 203–316.
- Žnidaršič Golec, Lilijana: *Duhovniki kranjskega dela ljubljanske škofije do tridentinskega koncila*. Acta Ecclesiastica Sloveniae, 22. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve, 2000.

Summary

The beginnings of the estate of the prelates in Carniola

The structure of the estate of the prelates was determined by secular and not by canon law. The decisive factor was *the advocacy* of the provincial prince that on the one hand included special protection and on the other hand justified the demand for advice and help (*rat und hilfe*). The most reliable evidence of one's membership to the estate of the prelates was his presence at diets or his engagement in other estates' bodies. Canon law had influenced the structure of the estates only to the extent that a special status was granted to the prelates on the basis of *ecclesia praecedat* principle. This status enabled the prelates to formally be the first estate, but in practice the situation was completely different. Not only were the prelates (and similarly also provincial princely towns) obligated to pay ordinary taxes to the prince – something that the nobility was exempt from – but the prince could also order them, even without obtaining the permission to do so by the provincial diet, to pay extraordinary taxes. All this had a considerable effect on their position since they had significantly less power than the nobility.

No summon to attend the provincial diet of the 15th-century Carniola has been preserved till the present day, which makes it difficult for us to establish what the criteria for acquiring the status of an estate were. The position of the prelates was undoubtedly more of a passive nature and dependent on the interests of the provincial prince. The latter invited to diets only representatives of those church communities of whom he expected advice and above all help; by doing so he initially had a decisive effect on the structure of the bench of the prelates.

Generally, the main criteria were prelaty rank (but not necessarily!), direct relationship with the prince and a certain degree of administrative and judicial autonomy. A *sine qua non* condition was also taxable land property.

In the course of the 15th century (in Carniola from the mid-15th century

onwards), the provincial prince had to let "his" prelates be included in the provincial tax system. The system was based on the granting of taxes by the provincial diet and the formal extraordinariness of each granting. The inclusion of the prelates in the system was mostly in the interest of the nobility which was the core of the provincial estates. On the other hand, it was a practical decision since the diets' discussions and the granting of taxes were primarily intended for the defence of the land, which called for highly coordinated action. By the time of the last decades of the 15th century, the prelates took an active part in the granting and collecting of estates taxes. However, the fact that in so doing they did not have the same status as the nobility and the fact that they were actually under the princely tax authority still remained in people's consciousness. An estimated time of the beginnings of the formation of the Carniolan estate of the prelates can therefore be sometime between the mid-1440s at the earliest and the 1460s and 1470s at the latest.

At the end of the period which is covered by this article, i. e. during the second decade of the 16th century, the members of the Carniolan estates undoubtedly included the bishop of Ljubljana, the representative of the Cathedral Chapter of Ljubljana, the abbots of the Cistercian monasteries in Stična and in Kostanjevica, the priors of the Carthusian monasteries in Bistra and in Pleterje, the provost of the Novo mesto College Chapter, the commanders of the Teutonic Knights in Ljubljana, Metlika and Črnomelj, and the commander of the Knights Hospitallers in Komenda. Probable or at least possible candidates are also the bishops of Freising and Trieste, as well as the provost of Bled.

Prevod / Translation: Alenka Hren